

РЕЦЕНЗИЯ

от д.ик.н. Йосиф Илиев – професор в УНСС - София

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор' в област на висше образование **3. Социални, стопански и правни науки**, професионално направление **3.8. Икономика**, докторска програма **Икономика и управление (индустрия)**

Автор: Гергана Димитрова Димитрова

Тема: „**Конкурентоспособност на микро- и малките предприятия от винарската индустрия в област Пловдив**“

Научен ръководител: доц. д-р Юлия Владимирова Джабарова и доц. д-р Ангел Енчев Димитров - Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р33-1160 от 07.03.2019 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „**Конкурентоспособност на микро- и малките предприятия от винарската индустрия в област Пловдив**“ за придобиване на образователната и научна степен 'доктор' в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8. Икономика и управление, докторска програма Икономика и управление (индустрия). Автор на дисертационния труд е Гергана Димитрова Димитрова – докторантка в редовна форма на обучение към катедра Управление и количествени методи в икономиката с научни ръководители доц. д-р Юлия Владимирова Джабарова и доц. д-р Ангел Енчев Димитров - Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

Представеният от **Гергана Димитрова** комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- нотариално заверено копие от диплома за висше образование (ОКС 'магистър')
- заповеди за записване в докторантура, прекъсване на обучението (поради майчинство) и за продължаване на обучението;
- заповед за провеждане на изпит от индивидуалния план и съответен протокол за издържан изпит по специалността с успех (х.хх);

- протоколи от катедрени съвети, свързани с докладване на готовност за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- списък на забелязани цитирания;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет;

Докторантът е приложил четири публикации по дисертационния труд, в т. число две студии, една статия и един доклад.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Докторант Димитрова е дипломиран бакалавър по стопанско управление и магистър по счетоводство и контрол. Заемала е експертни и мениджърски длъжности в редица организации, в т. число консултантски организации. От 2012 г. работи в ПУ „Паисий Хилендарски“ – Пловдив, а от 2016 г. е редовен докторант в катедра „Управление и количествени методи в икономиката“. Води семинарни занятия по редица учебни дисциплини към катедрата. Участвала е в полезни за научното ѝ развитие обучителни курсове. Има активна дейност в организиране на научни форуми, конкурси и инициативи на катедрата и факултета. Обобщено – досегашното професионално развитие на докторант Димитрова е в основата на утвърждаване в нея на организационен и управленски опит, ръководни умения и умения за консултантска дейност. Посоченото несъмнено съдържа много добри предпоставки за качествено дисертационно изследване.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Актуалността на дисертационния труд е безспорна както в научен, така и в приложен план. Постигането и повишаването на конкурентоспособност на бизнес организациите е ключова стратегическа задача, осигуряваща положителни ефекти за самите организации и заетите в тях, както и за икономиката на страната. Оценявам положително авторовата аргументация на актуалността на дисертационното изследване, в т. число основана на ключови характеристики и особености на винарската индустрия в страната и фокусирана върху маркетингови стратегии и маркетингови системи.

Концептуалната рамка на дисертационния труд съдържаща се в неговото въведение, ми дава основание да обобщя следните моменти:

- Правилно дефинирани обект и предмет на дисертационното изследване; основна цел на изследването, конкретизирана в три подцели и произтичащи от тях четири изследователски задачи. Целта, подцелите и изследователските задачи са сериозно предизвикателство пред

докторант Димитрова и, според мен, увеличават значимо актуалността на дисертационния труд.

- Успешно въведена изследователска теза, обогатена чрез дефинирана основна хипотеза и подтези с оглед на нейното доказване.

- Добре разграничени подходи и методи на изследване, етапи на изследването и ограничения при неговото провеждане.

Оценката ми за концептуалната рамка на дисертационното изследване е силно положителна, а по-важно е, че тя предполага постигане на качествено и завършено по характер дисертационно изследване.

4. Познаване на проблема

Дисертационният труд е неговата цялост и съответно по трите логически взаимосвързани глави, позволява да направя три извода с оценъчен характер:

- Теоретичният анализ на огромен брой литературни източници и публикации показва способности и умения на докт. Димитрова не само да се основава на научното богатство в областта на фирмената конкурентоспособност, но и успешно да се възползва от него в съответствие с конкретната проблематика на дисертационното изследване.

- Оценявам силно положително открити в цялостното изследване авторски (на докторанта) позиции, виждания и собствени определения, които в определена степен обогатяват материята, свързана с фирмената конкурентоспособност.

- Безспорен извод е за задълбочено познаване състоянието на изследваната проблематика, нейната творческа интерпретация и обогатяване.

5. Методика на изследването

Методиката на изследване се съдържа в параграф I на трета глава. Определено считам, че параграф II на първа глава на дисертационния труд съдържа в голяма степен методологически основи на дисертационно изследване. Имам предвид както концептуалният модел за оценяване на конкурентоспособността на индустриално предприятие и възможностите за нейното повишаване, така и изграждането на съвкупен индикатор за оценка на конкурентоспособността.

Оценявам предложената методика като лично дело на докт. Димитрова. Тя съдържа основните „атрибути“, характерни за една методика, а именно: избор на изследователски подходи; определяне обхвата на изследването; избор на изследователски инструментариум; методически основи за регистрация, обобщаване, обработване и анализ на данните от изследването.

Напълно приемливи са включените три изследователски подхода. На много добро равнище е разработена анкетната карта, насочена към винопроизводителите. Обхватът от нейните раздели е пълен, табличното представяне на изследователските въпроси по раздели и очакван резултат реализацията на кръга от въпрос е добро постижение на докторанта. Въпросите в дълбочинното интервю, предназначено за ръководители на винарски предприятия са добре формулирани и в голяма степен допълват и конкретизират важни аспекти на анкетната карта. Инструментариумът на изследване, в т. число статистически инструментариум е подходящо избран.

Обобщената ми оценка е, че методиката е в съответствие с дефинираната основна цел, подцели и изследователска теза във въведението на дисертационния труд.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Теоретичното проучване в **първа глава** е основано на използване на огромен брой литературни източници и е насочено към изпълнение на първите две изследователски задачи. Докторант Димитрова достига чрез него до важни за цялостното изследване научни резултати, сред които откроявам следните:

- Аргументирано е ключовото понятие в дисертационния труд, а именно „конкурентоспособност“ като вкл. е предложена собствена дефиниция за него, която го обогатява.

- Убедително са изяснени понятията „конкурентен статус“ и „конкурентен потенциал“, които имат важна значимост в дисертационното изследване.

- Възприет е подход за извеждане във фокуса на разграничим и защитими конкурентни предимства на организациите и с насоченост към потребителите, с което се обосновава правилно използване на инструментариума на маркетинговия микс и маркетинговата концепция при създаване и поддържане на конкурентни предимства.

- Аргументирани са два модела – модел за генериране на конкурентни предимства и концептуален модел за оценка и повишаване на конкурентоспособността на индустриално предприятие, като вкл. е обоснована тяхната насоченост и полезност не само за дисертационното изследване. Двата модела са представени много добре на съответни фигури. По същество тук се съдържат на много добро равнище методологическите основи на цялостното дисертационно изследване.

Втора глава на дисертационния труд представлява аналитично проучване, насочено към изпълнение на третата изследователска задача в труда. Изследването е основано на богата информационна база и обхваща продуктовата структура на винарския подсектор, производството по райони на страната, продажбите и стойността им, потребление на вина, вноса, из-

носа и др. По-нататък изследването се насочва към винарската индустрия в област Пловдив и стратегическата група на микро- и малките винопроизводители от региона.:

- Оценявам положително поставените конкретни цели на горното изследване.
- Успешно са разкрити добри практики в популяризирането и реализацията на произведените вина в област Пловдив.
- Изследването достига до идентифициране на силни и слаби страни на винопроизводството и пазара на вино в област Пловдив и в тази връзка дава доказателства за значимост, перспективност и конкурентен потенциал на винарската индустрия.

Трета глава на дисертационния труд е насочена към изпълнение на въведената в него основна цел и съответно на четвъртата изследователска задача.

В първия параграф на главата е представена методиката на изследване, а във втория параграф емпиричното проучване на конкурентоспособността на микро- и малките винарски предприятия в област Пловдив.

Основните резултати, съдържащи се в трета глава на дисертационния труд могат да бъдат обобщени както следва:

- Правилно дефинирани етапи на методиката на изследване.
- Представен изследователски инструментариум с обхват от методи, който произтича от методологическите основи, разработени в първа глава на дисертационния труд.
- Богато емпирично изследване на основата на предложената методика, вкл. чрез използване на статистически инструментариум. Демонстрирани много добри умения от докт. Димитрова при анализа и оценката на резултатите от емпиричното изследване.
- Висока моя оценка за изградения от докторанта „съвкупен съставен индикатор“ за оценка на привлекателността на средата, в която функционират микро- и малките винарски предприятия, чрез дефиниране (определяне) на обхвата от важни съставни индикатори.
- На много добро равнище осъществен анализ на конкурентните сили на лидерите и на останалите винопроизводители, както и анализите от стр. 181 до стр. 190 в дисертационния труд.
- Установен конкурентен статус на микро- и малките винарски предприятия с фокус върху маркетинговата концепция. Осъществен правилно факторен анализ чрез оценяване на факторите в пет компонента и установен принос на отделните компоненти за конкурентоспособността.
- Извършен SWOT анализ на микро- и малките винарски предприятия, който разкрива техните силни и слаби страни.

- Убедително направен извод от емпиричното изследване, съдържащи доказателства както по отношение на конкурентния статус, така и по конкурентния потенциал на микро- и малките винарски предприятия.

- Добре разработени и с полезност за практиката препоръки и насоки за развитие на микро- и малките винарски предприятия в контекста на повишаване на тяхната конкурентоспособност.

Заключението на дисертационния труд, което отразява постигнатите резултати в него и отговаря на предявяваните изисквания.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приемам приносите, насочени от докт. Гергана Димитрова в справката на автореферата на дисертационния труд. Те са реални, произтичат от цялостното дисертационно изследване и са лично дело на докторанта. Не навлизам в съдържателен анализ на постиженията на докторанта, поради открояването им при извършената от мен оценка на значимите резултати в дисертационното изследване.

По своята същност и съдържание приносите в дисертационния труд са в две групи:

Научни приноси, в т. число: собствената дефиниция за конкурентоспособността, обогатяваща категорията „конкурентоспособност“; фокусът върху конкурентоспособността от позиции на маркетингови стратегии; оригиналните методологически основи на дисертационното изследване; моделите за генериране на конкурентни предимства и за оценка на конкурентоспособността.

Научно-приложни приноси: в т. число: методиката на дисертационното изследване с нейните два съвкупни съставни индикатора; анализите, оценките и изводите за състоянието на винарската индустрия в страната; доказателствата в емпиричното изследване, свързани с конкурентния статус и конкурентния потенциал на винарските предприятия от област Пловдив; с произтичащи препоръки към практиката; полезността на единството от „методика-емпирично изследване“ за заинтересованите винарски предприятия от региона.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Представените по дисертационния труд четири публикации, в т. число две студии, една статия и един доклад, обхващат важни страни на дисертационното изследване. Чрез тях се осигурява определена публичност на дисертационното изследване сред заинтересованите страни. Оценката ми за публикациите е положителна.

9. Лично участие на докторантката

Дисертационното изследване в неговата цялост е лично дело на докт. Димитрова. Получените резултати и формулираните приноси са лична заслуга на докторанта.

10. Автореферат

Авторефератът в обем от 40 стр. представя обективно и в логическа последователност основните моменти в дисертационното изследване. Той е разработен в съответствие с изискванията, а оценката ми за него е положителна.

11. Критични забележки и препоръки

Независимо, че в дисертационния труд не откривам погрешни постановки и слабости, които да влошат неговото качество, могат да се направят отделни бележки, както и препоръки:

1. Според мен всяка глава следва да завършва с „Обобщения и изводи“, или само „Изводи“. В този смисъл обобщението по първа глава, особено при нейното богато разработване, е доста семпло и откроява в недостатъчна степен важни изводи от проучването в главата.

2. По принцип следва да се избягва дефиниране на част, или параграф „в две изречения“ (вж. част II на първа глава).

3. На стр. 57 от дисертационния труд фигурират четири модела! Вторият и третият са безспорни, а според мен добавъчното изречение в частта е излишна, а етапите на изследователския модел по-скоро ги приемам като етапи на подхода за изследване.

4. При безспорно добро качество на изследването във втора глава в изводите по нея е могло да се открият в по-голяма степен изводи, касаещи микро- и малките винарски предприятия.

Използваният от докт. Димитрова инструментариум (обхват от методи с различна насоченост), според мен, дава основание за достоверност на следващите анализи, оценки и изводи в трета главата на дисертационния труд. Въпросът ми към докторанта е да открие (посочи) своите аргументи в тази посока (респ. за достоверността)?

12. Лични впечатления

Познавам сравнително бегло докт. Гергана Димитрова. Независимо от това, имам основание да изразя положителното ми мнение за нейните личностни и професионални качества.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Определено считам, че дисертационният труд и основните постижения в него, могат и следва да намерят бъдещо използване в две направления:

Първо, в обучението на студенти от факултета по икономически и социални науки и по конкретно по учебните дисциплини, в които проблематиката на конкурентоспособността е наложително да се изучава.

Второ, насочване на бъдещи изследвания по проблематиката на дисертационния труд и към други подсектори и предприятия, вкл. при необходимост известно адаптиране на методиката в съответствие с техните особености.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на Гергана Димитрова Димитрова на тема „Конкурентоспособност на микро- и малките предприятия от винарската индустрия в област Пловдив“ **съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати**, които представляват принос в науката значимост и полезност за практиката, и **отговарят на изискванията** на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати **напълно** съответстват на специфичните изисквания на Факултета по **Икономически и социални науки**, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката **Гергана Димитрова Димитрова притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Икономика и управление като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Гергана Димитрова Димитрова в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8. Икономика и управление, докторска програма Икономика и управление (индустрия).

05.04.2019 г.

Рецензент:

проф. д.ик.н. Йосиф Илиев